

חקות הרוח.

כיון שרוחנו משתקעה בהגיון, כיון שאנו מסתכלים כנפשנו לאור המחשבה, מיד מחגלה לנו, שחיינו ספוגים ורוים יופי. כל הדברים שמאחורינו לובשים, מדי התרחקנו מהם והלאה, צורה נאה וחכיבה, כמראה העננים אשר במרחקים. ולא רק דברים מצוים וטפלים בלבד, אלא אפילו מעציבים ואיומים לובשים פנים מסבירות, מיד כשהם תופסים את מקומם בין ציורי הזכרון. שפת הנחל, העשבים הרעים הגדלים על שפת הנחל, הבית הישן, האדם השוטה – כללו של דבר: כל אותם הדברים אשר לשעבר לא היינו משגיחים בהם כל עיקר, הוט על חן מתוח עליהם כשאנו נזכרים בהם לאחר זמן. אפילו המת, שהיה מיטל בחדר, היה משרה הדור-חגיגה על הבית. נפש האדם מתעבת את כל מה שיש בו מן הכעור והיסורים. אלמלי אנוסים היינו, בשעות שדעתנו מיושבת עלינו ביחור, להגיד את האמת לכל מדת דינה הקשה, הרי מן ההכרח היה לנו גהדות, שמעולם לא הקרבנו שום קרבן. בשעות שכאלה נגלית רוח האדם כשהיא נעלה ורוממה כל כך עד שנדמה לנו, ששום דבר מן הדברים החשובים והיקרים מאד בעינינו אינו יכול להיות ניטל ונגרע ממנו. כל אברה וכל יסורים אינם אלא חזיון בודד, אשר היקום כלו אינו לוקה על ידם והלב אינו מוצא בו פגם. שום פנעים וענויים שבעולם אינם עלולים לרופף את אמונתנו. מעולם לא עלתה עדיין ביד אדם לסיח על נקלה את צרתו כאשר היה עם לבבו. הנח לה לבריה עלובה זו הקרויה אדם, המעונה ונרדפת על צואר מאין כמוה, כשהיא מפרזת קצת על מדת יסוריה. כי אכן רק החלק הכלה והנפטר שבה נאבק וסבל יסורים, תחת אשר אותו החלק, שיש בה משל אין-סוף, שרוי בשלוה ובזיו-עולמים, היכלת ביד האדם לשמר על חיירווחו, שיהיו שרוים בשלום ובטהרה, אם אך ישתדל לחיות את חיי-הניבע וימנע את עצמו מלהטיל על רוחו חומרות, שאינן לפי טיבו. אין צורך לו לאדם לבלבל את דעתו בהגיונותיו, לעולם לא יהא עושה ומדבר אלא מה שנאה ויאה לו ואף על-פי שבור גמור הוא ואינו יודע ספר, מובטח הוא בכל זאת, שטבעו המיוחד לו לא יגרום לו שום תקלות ופקפוקים הגיוניים. למודי תורת הדת על דבר החטא הקדמון, על דבר שרש

הרע ועל דבר גורת-השמים וכדומה החלו והחלישו את בני הנעורים שלנו. הדעות הללו לא גרמו מעולם לאדם מצצורים שיש בהם ממש, לא האפילו מעולם את נתיבו של אדם, אלא אם כן הוא סר בעצמו מעל דרכו ללכת לבקש אותן. כל אלה הן מחלות-הילרות של הנפש, ומי שלא היה נגוע בהן אינו יכול לתאר לא את מצב בריאותו ולא להגיד את התרופה היפה לבריאות. רוח פשוטה וטבעית אינה יודעת את הפנעים האלה. ברם שאלה אחרת היא לגמרי, אם עלולה היא רוח זו ליתן דין וחשבון על אמונתה ולהסביר לאחרים את תורת אחדותה הפנימית וחרותה. דבר זה מצריך כשרונות מיוחדים במינם. אפס גם מחוץ להכרה עצמית זו הרי יש אשר ימצא כח־איתנים ושלמות בעצם הויתו כשהיא לעצמה. מעט אינסטינקטים גמרים ומעט כללים ברורים מספיקים לנו למדי.

לא רצוני שלי העלה את הצוירים והמראית אשר ברוחי לידי ערכם וחשיבותם כיום הזה. סדר משנתי בבית-הספר, השנים, שבליתי לסגל לעצמי השכלה עליונה ואמונות, לא הקנו לי ידיעות יותר מועילות מאוהן הידיעות, ששאכתי מתוך ספרים ריקנים אחדים, אשר קראתי בגנבה מתחת לספסל בית-הספר הלטיני. אותו הדבר, שאין אנו קוראים לו בשם "חנוך", יקר־ערך הוא מן הדבר, שאנו קוראים לו בשם זה. בשעה שמחשבה עולה על לבנו, אין אנו נכנסים בהשערות על־דבר ערכה היחסי של מחשבה זו. אפס החנוך מבזבז לעתים קרובות את יגיעו ועמלו על נסיונות, כיצד להתקומם ולהשתמש מפני נחיו של מגניזימוס טבעי זה, אשר זה דרכו לבחור בודאות גמורה את הנאה יואה לו.

בדרך כדומה לזו גורמים כל מיני התערבות של הרצון קלקול והפסד לטבענו המוסרי. בני־אדם רואים את הצדקה כעין מלחמה ומרבים להתגדר בכשרונות, אשר חננו בהם, ובכל מקום שידובר בשבחו של אדם בעל נפש נדיבה, שוב חוזרים ודשים בשאלה, אם לא טוב ממנו האיש, הנלחם בנסיון שבא לידו. אבל דבר זה אינו עולה להם זכות. אחת משתי אלה: יש אלהים או אין. את טיבם ואפים של בני־אדם אנו אוהבים לפי מדת רוח־הפרצים אשר בקרבם ולפי מהירות־ההחלטה המצויה אצלם. בה במדה שאדם ממעט לחשב על צדקתו או להכיר בהן, בה במדה הוא חביב עלינו. על נצחונותיו של תימוליון אמר פלוטרכ, שהגם מצוינים מכל הנצחונות שבעולם, לפי שהיו מתרגשים ושוטפים במרוצה כשטף צלצלי החרוזים שבשירי הומירוס. אם רואים אנו נפש, אשר עליליתה הוד־מלכות שורה עליהן והן מלאות זון ונעימות כשושנים, חיבים אנו לשבח את המקום, כי דברים כאלה יכולים להתקיים בעולם והנם מתקיים באמת, ולא לפנות בפנים זעומות אל המלאך ולהרגן באזניו לאמר: פלוני ראובן, הנאבק מתוך גניחות עם יצרי־השטן הטבועים בו מלדה, מעולה הוא מאותו האיש.

ולא פחות מכן מתגלה לעין־רואים יתרון הטבע על הרצון גם בחיי המעשה לכל חליפותיהם. אין בהסטוריה מן הכונה אלא שעור מועט מכפי שאנו סבורים עליה. אנו מיחסים לציור ולנפוליון מזמות מחוכמות עמוקות,

הצופיות למרחוק; ברם לאמתו של דבר לא היה מיטב כחם ואונס משלהם, אלא משל הטבע. אנשים בעלי הצלחה מופלאה ביותר, כיון שהתגברו עליהם חיסלם ושרם, היה המזמור: „לא לנו, לא לנו“ שגור על פיהם, בונים היו מנחתה לאילת-ההצלחה, למזל או ליוליאנוס הקדוש, הכל לפי טיב האמונה שביניהם, סבת הצלחתם היתה מונחת בזה, שהיו מכונים את דרכם לפי נטות מה"ך מחשבתם, אשר מצאה בהם מעין צנור פתוח, להיות שוטפת ועוברת בו באיך-מעצור; ואותם הנסים והנפלאות, אשר הם היו עושיהם הגלויים ונראים לעין, נרמו בעיני אחרים, כאלו היו עלילותיהם שלהם עצמם, האמנם חוטי הנהשת הולירו את הגלויזמוס? אכן לאמתו של דבר, פחות מאשר באחרים מצאו כהם עצמם ענין לענות בו ולחשוב מחשבות עליו; כיוצא בזה אין יתרון לשפופרה אלא להיות חלקה וחלולה. אותו הדבר אשר למראית-עין נדמה, כאלו היה רצון ותקיפות-דעת, אינו אלא חוסר-רצון והתבטלות. כלום יכול היה שקספיר להורות תורה, על טיבו של שקספיר? כלום יכול היה מעולם אדם בעל כשרונות מתכטיים מופלאים לגלות לאחרים גילוי כל-שהוא את מצפונו שיסותיו? אלמלי היתה לאלי"ז להביע את התעלומה הזאת, מיד היחה מאברת את רוב ערכה הנעלה, לפי שיתה נעשית שכיחה ומצויה כאור-השמש וכח-החיים וכיכולת ההליכה והעמידה,

על כרחך אתה למד מתוך ההגינות האלה, כי יכולים היו חיינו להיות יותר נזרים וסגורים מאשר עושים אותם; כי יורד היה העולם להיות מקום אושר מרובה מכפי שהנה; כי אין כל צורך בקרבות, בהתרגשות ובפחדים, בספיכת-כפים וחרוק-שנים; וכי אנו בעצמנו יוצרים את פגעינו הרעים. אין אנו אלא מפריעים בעד האופזימיזמוס המצוי בטבע, כי בכל עת ובכל זמן שאנו מגיעים לידי אותו המעמד המעולה, אשר ימציא לנו העבר או רוח אדם חכם ממנו שבימינו, מיד אנו מבהינים על נקלה, שאנו מוקפים חוקים, ההולכים ומקימים את עצמם בכח עצמם.

תורה זו עצמה מלמד אותנו אפילו מראהו החיצוני של הטבע הנצחי. אין הטבע רוצה, שנתמרמר ונתקצף, אין יבה יתרה נודעת ממנו למעשי-חסדנו וחמחנו מאשר למעשי-תרמיתנו ומלחמותינו, כשאנו יוצאים מבית-האספה לעניני הבחירות, מבית הבנק, מבית אגודת המתנגדי לסחר-העברים, מתוך האספה של חברת הנזירים מין, או מבית-ועד הפילוסופים, העוסקים בחקירות עיוניות, ואנו באים אל שדותיו ועריו, הרי הוא מדבר אלינו: „מה לך רוח ומתלהב כל-כך, חביבי?“

אנו פועלים את פעולותינו בדרך מכנית ביותר. אנו נזקקים לטפל בכל הדברים ולשנוחם לפי זרכנו, עד כי קרבנותיה וצדקותיה יל החברה נעשים שנואים עלינו. הן האהבה צריכה היתה להיות למקור-שמחה, אבי מעשי-החסד שלנו עלובים ופגומים הם, בתי-הספר שבאחד בשבת שלנו, בתי-הכנסיות והבירות הצוקה שלנו עול כבר הם על צוארנו. אנו מיגעים את נפשנו, מבלי אשר יגיענו ימציא קורת-רוח לאחרים, יש דרכים טבעיים להשיג עלידים אותה הכסרה גופה אשר אליה שואפים בני-אדם מתוך אותן היגיעות האמורות, אלא שאינם

מגיעים אליה. מפני מה צריכה כל צדקה להיות נעשית בדרך אחת? מפני מה הכל חייבים לתת דולרים? לנו, יושבי-כפרים, קשה דבר זה עד מאד ואין אנו סבורים, כי תצמח מזה איזו טובה שהיא, אנו אין לנו דולרים; רק לטוהרים יש דולרים. יתנו המה. בעלי האחויות יתנו דגן, המשוררים ידברו שיר, הנשים תתפורנה, הפועלים ישחדו מכח ידם, והילדים יביאו פרחים. ולמה אתם מעמיסים על הנוצרים שככל העולם את בתי-הספר שבאחד בשבת? אכן מנהג דרך-ארץ ודבר נאה הוא, שהתינוקות שואלים שאלות והגדולים מורים תורה, אלא שיש לי זמן לענות על השאלות בשעה שישאלו אותן, אבל אל נא תכריחו את הקטנים לשבת בעל כרחם על הספסלים שבבית-הכניסה ואל תציקום לשאלכם במשך שעה תמימה שאלות בעל-כרחם.

כשאתה מעמיק לעיין בדבר, אתה מוצא, שכל הדברים דומים זה לזה; החקים והמדעים, האמונות וארחות-החיים — כולם נראים כאמת מתחפשת. החברה שלנו עמוסה מיכניזמוס כבד, הדומה לצנורות המים הארוכים לבלי-קץ, אשר הרומאים היו מעבירים דרך הרים ועמקים ואשר נתבלטו אחר-כך כאשר נתגלה החוק, כי המים מתרוממים מאליהם עד לידי שעור הגובה של מקור מוצאם. חומה חגיגתית היא החברה, אשר כל טטרי מהיר יכול לדג ולעבור עליה. דומה היא לחיל-צבא תמיד, אלא שאינה טובה ונאה כשלום. היא משמשת ממלכה, הסדורה כתות ומפלגות. המרובה בבעלי-יחוס, הערוכה ומתוקנת יפה, אלא שהיא נעשית מיותרת לגמרי, לכשיתברר הדבר, שאספות עירוניות מוכשרות לכלכל את עניניה-הצבור יפה כמותה.

הבה נקח לנו למופת את הטבע, הפועל תמיד את פעולותיו בדרכים קצרות ופשטות. כיון שנתבשל הפרי, מיד הוא נושר מעל העץ. כיון שהפרי נלקט, מיד נושר העלה. תקופת המים אינה אלא נפילה. היזם של בני אדם ושל כל החי אינו אלא נפילה קדימה. כל עבודת-הכפיים שלנו וכל מלאכה הטעונה יגיעת-כח, כגון הרמת הטי, בקיעת עצים, הפירה, שיוט במשוט וכדומה נעשים בכח נפילה מתמדת, וגלגל העולם, האדמה, הירח, כוכב השבת, השמש והכוכבים הולכים ונופלים נפילה שאינה פוסקת.

הפשטות שביקום שונה תכלית השנוי מן הפשטות של ימכונה. מי שמכיר את הטבע המוסרי הכרה עמוקה ביותר ויודע ידיעה ברורה, כיצד הדיית נקנית וכיצד מתהווה אפיו של אדם, אינו אלא מן הנקרינים. פשטותו של הטבע אינה מושגת ונתפכת על נקלה, אלא עמוקה היא לאינסוף. בדיקה אחידה אינה ניתנת להעשות בשום פנים. אנו זנים על חגגות של אדם על-פי תקותו, בדעתנו, כי ההסתכלות באינסוף משמשת מקור לעוררי-עולם. שפעת הפריה והרבייה של הטבע העצומה לאי-חוק מתגלית לנו, כשאנו משוים את השמות וההערכות היבשים והצנומים שלנו לעומת הכרתנו השוטפת ונגרת. אנו נחשבים בעולם לבעלי כתות ואסכולות, למלומדים ויראי-ימים, אבל באמת אין אנו אלא תינוקות עלובים ישיבה להבחין הבחנה ברורה כיצד נוצרה תורת הספקנות. כל אדם רואה את עצמו והנה הוא אותה הנקודה המרכזית, אשר לפיה אפשר לדון את כל דבר במדת-הגיון אחת בין לזכות ובין לחובה. זקן הוא, צעיר

הוא, חכם הוא, בור גמור הוא. הוא שומע ומרגיש את הדברים, שאתם מדברים על אודות השרף ועל אודות הרוכל. אין אדם חכם המתמיד בחכמתו; חכם שכזה יציר דמיונם של הסטואיקים הוא. כשאנו קוראים בספר או מציירים תמונה, אנו מתיצבים לימין הגבור ומתקממים יחד כנגד רך-הלב והשוודד, אלא שאנו בעצמנו רכי-לב ושוודים היינו ונהיה גם לעתיד, אמנם לא לפי פשוטם השפל של הדברים, אלא בבחינת רוממות-הנפש, שהאדם יכול להגיע אליה.

הסתכלות מועטה בכעשים שבכל יום, הנעשים מסביבנו, דיה להוכיח לנו, כי חוק, העומד למעלה מרצוננו, מנהיג ומכון את המאורעות; כי כל היגיעות, המלאות עמל וטורח, שאנו מתיגעים, אך למותר הן ואין מועיל בהן; כי רק בשעה שאנו פועלים פעולה קלה, פשוטה ושלא מתוך אונס, חזקים אנו, וכי רק בשעה, שאנו מוצאים סיוק לעצמנו בענוה, אנו נעשים כאלהים. אמונה ואהבה — אהבה מתוך אמונה, יש בה כדי להקל מעלינו את סבל-הדאגות הכבד מנשוא. הוי, אחי! אכן יש אלהים. יש נפש היה במרכזו של הטבע והיא רמה ונשאה מעל לרצונו של כל אדם, עד ששום איש מאתנו אינו יכול לגרום אפילו פגם כל שהוא לחבל. היא יצקה אל תוך הטבע את קסמיה הרבים והעצומים בשפע מרובה כל-יך, עד כי בשעה שאנו עושים כעצתה, הרי אנו מצליחים, ובשעה שאנו כתאמצים לשלוח יד ביצוריה ולחזיק להם, מיד דינו נעשות כמידבקות אל צדינו או שהן ככות והולכות את חזנו אנו. כל גלגולי הדברים שבעולם מלמדים אותנו אמונה. ואנו אין לנו אלא להיות תלמידים מקשיבים, יש מדריך ומורה-דרך לכל אחד מאתנו ואם אך נקשיב בענוה, נשמע את המלה הנאה ויאה לנו. למה אתה מתיגע ועמל כל-יך לבור לך משרה ועסק וחברת-רעים ודרכי-פעולה ושעשועים לנפש? לאמתו של דבר יש למענך זכות אפשרית, המשחררת אותך מן הצורך בישוב-הדעת ומן הברירה מדעת, יש בשבילך ממשות, מקום נאה לך וחובות המתאימות לרוחך. העמיד את עצמך באמצע זרם הכח והחכמה הנותן חיים לכל מי שיעברוהו גליו, ומבלי עמל ויגיעה תדחף ותנשא על-ידו אל האמת, אל המשפט ואל קורת-רוח גמורה. ואז תרשיע במשפט את כל קמיך. אז תהיה אתה העולם, מדת המשפט, האמת והיופי. אלמלא היינו מקלקלים את סדרו של עולם על-ידי ההתערבות העלובה, שאנו מתערבים בו, כי אז היה מצב העבודה, החכרה, המדעים, האמנות והאמונה של בני-האדם הולך ומתפתח בדרך נאה ומשובחת משל עכשיו ומלכות-השמים המובטחת לנו מימות-עולם והמובטחת לנו עדיין בכל יום מפי בת-קול זו היוצאת ממעמקי לבנו, היתה מתהווה ומתקיימת כאלהי, כשם שמתהווים ומתקיימים עכשיו השושנה, האויר והשמש.

אומר אני: אל תהא כורר! אבל אמרתי זו אינה אלא ציור-הדבור, אשר על-ידו רצייתי לסמן את הדבר שהבריות נוהגים לקרא לו בשם בררה ואשר נאמת אינו אלא פעולה חלקית: מעשה-הבררה של הידים, העינים והתאבן; ולא פעולה שלמה ומסוימה של האדם. אבל אותו הדבר, שאני קורא לו בשם משפט או טוב, הרי הוא מעשה-בררה וחפץ הנובע ועולה מתוך ישותי כלה; ואותו הדבר, שאני קורא לו בשם מלכות-השמים ואשר אני עורג אליו

ממעמקי נפשי, הרי זה מצב או תנאי־הויה, הנאותים ונכספים לעצם מהותי; ואותה הפעולה, אשר כל ימי חיי אני מתגעגע לעשותה, הרי זו עבודה המכוונת לפי כשרונותי. חייבים אנו לחשוב את האדם בחזקת אחראי לפני התכונה בעד בחירתו את המלאכה ואת העסק, שהוא עוסק בהם יום יום. טוב אי־אפשר לו לאדם להצדיק את מעשיו בטענה, שדרכו של עסקו בכך. מה לו ולעסק מגונה? כלום אין יעוד משלה־ידו מוטבע ועומד באפיו וטיבו?

יעוד מיוחד לו לכל אדם. מתת כשרונו היא יעודו, יש דרך אחת לפניו, אשר בה נגלות לו הליכית עולם כלן. יש בו כשרונות, המצוררים אותו בדממה להשחמש בהם שמוש שאינו פוסק, דמיונו כספינה הצפה על־פני הנחל: מכל עברים הוא מוקף מכשולים, חוץ מעבר אחד; מעבר זה הוסרו כל המעצורים והוא שט על פני חצלת־המים ההולכת ומתעמקת, עד שהוא מפליג ומגיע לים הגדול לבל־יִקָּץ ולבל־יִחַלֶּית. הכשרון הזה והיעוד הזה תלויים ועומדים בתכונתו או באותו האופן, אשר הנפש הכללית מחגלמת בו. הוא משתוקק לעשות דבר, המצליח בידו על נקלה ואשר עשיתו עולה יפה, אלא שאין אדם אחר מלבדו יכול לעשותו. אין אדם יכול להתחרות עמו. כי בה כמרה שיהא מקשיב ביותר באמינה לעצת כחותיו, כן ישתנה מפעלו תכלית השנוי ממפעלו של אדם אחר. מדת תאות־הכבוד שלו שקולה בד בבד כנגד מדת כחותיו. שיעור גבתו של מגדל נקבע לפי שיעור רחבו של יסודו. כל אדם יש לו סגולת הכח ליצור דבר מיוחד במינו ואין סגולה זו מצויה אצל שום אדם אחר. החאמרותו של אדם, כי יש לו יעוד אחר וכי הוא קירא מלידה למלאות משלחת מיוחדת ויש, אותות ומיפתים חיצוניים, המכבדילים אותו בתור איש המופת מיתר בני־האדם הפשוטים – אינה אלא פנטיזמוס ומוכיחה על טמטום־המח, המונע את בעליו מהבין, כי רוח אחת חיה בקרב כל הבריות כלן, בלי משוא־פנים. כיון שאדם עושה את מעשהו, הרי הוא מביא בכך את הבריות לידי הרגשת החסרון, אשר רק בידו למלאותו והרי הוא עצמו יוצר את החוש, הממציא לו הנאה ותענוג. מתוך שהוא עושה את מעשהו, הרי הוא מפתח את עצמו. זוהי אחת מן המגרעות של הדברנות בקהל, שאין היא נותנת לנו להוציא על־ידה את כל רוחנו באין מעצור. בזמן מן הזמנים בן הצורך הוא, שלא רק כל דברן, אלא כל אדם ישלח רסן מפניו ויביע באין מעצור ומעומק־לבו אותו הכח ואותה הדעת המצוים בקרבו. מעשים שבכל יום הוא, שאדם תוקע את עצמו לתוך הפרטים המצוים, הכרוכים במעבדו ועסקו, שהוא עוסק בו, והרי הוא מטפל בו ככלב זה, המהפך את שפוד־הצלי שעל־גבי האח. מתוך כך הוא נעשה לחלק מחלקי המכונה שהוא מניע, תחת אשר האדם שבו עובר ובטל מן העולם. כל זמן שלא הכשיר את עצמו להתגלות לפני אחרים במלא שיעור־קומתו ובמלא ערכו, עדיין לא מצא את תפקידו. תפקידו זה צריך לשמש לו מוצא להביא על ידו את אפיו לידי גלוי ולהמציא לו מתוך כך את היכולת להצדיק את פעלו בעיני אחרים. אם פחותה ונקלה עבודתו, יאציל עליה מהור מחשבתו וטיבו. כל מה שהוא יודע וחושב, כל מה שלפי השגתו כדאי והגון הוא להיות נעשה, את כל זה יודיע לאחרים ואם אין, מעולם לא יוכלו בני־אדם להכירו

יפה ולהעריכו כראוי לו. כמה מן השטית היא, כשאתה תופס רק את הצד הפחות והחיצוני של הדבר שאתה עושה, תחת להפוך את הדבר הזה לכלי שמוש נוח ומסוגל, לגלות על־ידו את טיבך ואת מגמותיך.

אנו מוקירים רק אותם המעשים, אשר זה כבר היו לתהלה בפי בני־האדם ואין אנו שמים אל לב, כי כל מעשה, אשר בכחו של אדם לעשותו, יכול להעשות גם באופן נעלה. סבורים אנו, כי הגדולה מורשה היא, הכרוכה במעמדות ובחובות ידועים, במשרות ובמקרים ידועים, ואין אנו שמים אל לב, כי עלול הוא פגניני להפיק תענוג־ינפש מתוך נימה של בני־מעים, ואייל־ינשטיין – מתוך תוך־הפה, ונער חרוץ אצבעות – מתוך פסות־נייר שהוא גזור במספרים, ולאנד זיאר – מתוך חזיר, ואחד הגבורים – מתוך אהלי דלים וסיעת בני־אדם עלובים, שהיה חבוי ביניהם לשעבר. מה שאנו קוראים לו בשם חנאי־מצב קשים או חרה השוכה ונקלה, אינו אלא אותם התנאים ואותה החברה, אשר הפואסיה שלהם טרם נכתבה על ספר ואשר היכולת בידכם לעשותם לחמדתי־לב ולתהלה כדברים אחרים שכמיתם. בעסקי ההערכה שלנו נקח לנו למופת את המלכים, את מעשי הכנסת אורחים למיניהם, את קשרי המשפחה, את מקרי המות המעציבים ואלפי דברים אחרים כרומיהם מעריכה המלכות הערכה המיוחדת לה, וכל רוח שיש בה משל הוד־מלכות תעשה גם היא כמעשיה. ליצור בכל עת ובכל שעה הערכות חדשות – אך זוהי גדולה לאמתה.

כל מה שאדם עושה, הרי זה קנינו, מה בצע לו בפחד? מה בצע לו בחקוה? כל כחו וגבורתו אינם אלא בו בעצמו. לעולם יהא רואה כטובו הקים והמתמיד רק מה שמוטבע ועומד בטבעו ומה שעלול לעלות ולצמוח מתוכו ומגבו, כל זמן שהנשמה בקרבו, יבאו נא ויעברו נכסי ההצלחה כעלי־עצים בקיץ; פור יפורם לכל רוח, כאותות בני־חלוף של כחיצירתו, אשר אין קץ לו ותכלית.

יהי לו לאדם מה שלו באמת. הגניוס של האדם, הלא היא אותה הסגולה המיוחדת, המברלת אותו מיתר היצורים, כשרון התפיסה לגבי סוג ידוע של השפעות, בחירת הדברים הנאותים לו ודחית הדברים שאינם נאותים לו – כל זה מיוחד וקובע לפניו את מהות צביונה של תכל. האדם שיטה הוא, סדר־דברים פרוגרסיבי, פרינציפיון בורר, יצור הכונס אליו ככל מקום את הדומה לו. מכל המון הדברים, הסובבים ומקיפים אותו, אין הוא נוטל לעצמו אלא מה שהוא שלו. דומה הוא לאותן הקורות, שמורידים אותן מעל החוף אל תוך הנחל, כדי לעצור על־ידן בעד העצים הצפים על־פני המים. או לאבן שואבת בקרב סכנות עשת. אותם המעשים, המלים והאנשים, החיים ושמורים בזכרונו, מבלי אשר יוכל לברר לעצמו את סבת הדבר, באמת משתמרים בתוכו, מפני שיש יחס רוחני בינם ובינו; ואף על־פי שיחס זה אינו מובן לו עדיין, אין הממשות שלו מתמעטת בכך. הם משמשים לו סימבולים של ערכים, מפני שכחם יפה להסביר לו פרקים מתוך הכרתו, אשר לשוא היה מבקש מלים נאותות להם בצירי־הדבור המוסכמים, הלוקחים מתוך ספרים או משל רוחות בני־אדם אחרים. מה שמושך את הסתכלותי אליו, הרי זה שלה, כשם שאני יוצא אל האיש

הדופק על דלתי, בה בשעה שאלפי אנשים אחרים, שאינם גופלים בערכם ממנו, עוברים על פני ואין אני משגיח בהם כלל, די, שפרטי-הדברים האלה מדברים אלי. ספורי-מעשה אחדים, שרטוטי-אופי אחדים, מדות, מראות פנים ומקרים אחדים מתרשמים בזכרוננו רשום נמרץ, בלי שום יחס אל הערך שיש להם לכאורה, אם נבוא למוד אותם במדה הרגילה. יש יחס וקרבה בינם ובין מתות-הרוח שלנו. ערכם במקומו מונח ואל תבוז להם ואל תסתלק מהם, כדי ללכת ולבקש באורים ומעשים המצוים ביותר בדברי-ספרות. מה שלבך סבור עליי, כי גדול הוא, הרי הוא גדול באמת. הרושם הנמרץ הנעשה בנפש, אמת וצדק הוא לעולם.

זכות שלטון עליון יש לו לאדם על כל הדברים החביבים על טבעו ועל הגניוס שלו. מכל מקום שבעולם יכול הוא לקחת את כל מה שהוא ברוחו; וכמו כן אין הוא יכול לסגל לעצמו שום קנין אחר, ולו גם התיינה כל הדלתות פתוחות לפניו; וכיוצא בזה אין שום כח שבעולם יכול לעכב בידו מלקחת את שלו כפי מדת נחלתו. כל הגניונוט שבעולם להסתיר סוד מפני אדם, שיש לו הזכות לדעת את הסוד הזה, יעלו בתהו. כי הסוד יתגלה מאליו. אותם מערכי-הרוח, שיש ביד אחד מידידינו להשרות עלינו, הרי הם שלטונו עלינו. יש לו זכות-בעלים על המחשבות הכרוכות בעקב מערכי-הרוח האלה. הכח בידו לחשוף את כל התעלומות אשר במעמדות זה. הרי זה חוק, אשר כל גדולי-המלכות משתמשים בו למעשה. כל המוראים של המהפכה הפרנצית, אשר הטילו פחד על אוסטריה, היו הסרייכח להכניע את הדיפלומטיה שלה. והנה שלח נפוליון לוינה את מוסיי די נרבון, אחד מבני האצילים העתיקים, שהיה מחונן בכל המדות, הנמוסים ותארי הכבוד המצוים במפלגה זו, באמרו, שמן הצורך הוא לשלוח אל האריסטוקרטיה העתיקה שבאירופה, אשר לאמתו של דבר אינה אלא מעין אגודה של פרנקמסונים, אנשים מבני סיעתה. ואמנם הצליח מוסיי די נרבון לחדור בזמן פחות משביעים ימים אל תוך כל התעלומות אשר לממשלת הקיסרות.

לכאורה אין לך דבר קל מדבר דברים, שיהיו מובנים לאחרים. אבל יש אדם, אשר יוכח עד מהרה לדעת, כי היות מובן — אין מחסה ומגן מעולה מזה: והאיש אשר סגל לעצמו דעה ידועה, יוכה ער מהרה לדעת, שדעה זו נעשתה לו למוסרה קשה מנשוא.

אם בלב אחד המורים כמוסה איזו דעה, שהוא מבקש להעלימה, סופה להעשות בכל זאת גלויה וידועה היטב לתלמידיו, ככל שאר דעותיו, שהוא דורש בהן ברבים. כשאתה יוצק מים אל תוך כלי, המלא זוויות ועקמומיות, אך לשוא תאמר: „אין רצוני, אלא לצקת אל תוך זוית זו או אל תוך עקמומית זו“, כי המים יתפשטו במלאו הכלי כולו. בני האדם מרגישים בתולדותיה של התורה, שאתה מורה אותם, ומקיימים אותך, אך על-פי שאין ביכולתם להראות. כיצד משתלשלות התולדות האלה. הראנו נא קשת של עגול ומתימטיקן מומחה ימצא ויקבע על פיה את הפיגורה כולה. אנו דנים ולמדדים תמיד מן הנראה לעין על הסמיו מן העין. מכאן אותו הצד השובה הגמיר, שאנו מוצאים בין

אנשים חכמים, אשר חיו בדורות רחוקים זה מזה. אין אדם יכול לקבץ את דעותיו עמוק עמוק למדי, עד כי הזמן ובני-אדם הקרובים אליו ברוחם לא יוכלו למצוא אותן. אפשר שתורה נסתרה היה לאפלטון? כלום נשארה באמת תורתו נסתרה? כלום יש תעלומה, העלולה להיות נסתרה מעיניו של ביקון, של מונטין ושל קנט? ולפיכך אמר אריסטו על חבריו בצדק: „הם יצאו לאור ולא יצאו לאור“.

אין אדם יכול ללמוד דבר, כשאין בו ההכשרה הדרושה ללמודו, עד כמה שהענין לא יהא קרוב לעיניו ביותר. יכול כימיקן להרצות את תעלומותיו היותר חשובות לאחד הנגרים, מבלי אשר תרב בכך חכמתו של אותו נגר יותר – הן את התעלומות האלה לא היה מגלה לכימיקן אחר בעד כל הון שבעולם. הקדוש ברוך הוא שומרנו תמיד מפני אידיאות, שעדיין לא התבשרו כל צרכן. כך טיבן של עינינו, שאין ביכלתן לראות את הדברים הקרובים ביותר אל פנינו, עד שתגיע השעה ורוחנו תחבכר כל צרכה; רק אז – אנו מבחינים בהם וכל אותו הזמן שלא היינו רואים אותם נדמה בעינינו כחלום.

כל היופי וכל הנעלה, שאדם רואה, אינם מצוים בטבע, אלא בו בעצמו. העולם כשהוא לעצמו ריק עד מאד ועל כל ההוד והתפארת, המתגלים בו, חייב הוא תודה לנפש האדם, אשר זה טיבה לעלה ולהדר את הכל. „הארץ ממלאה חיקה זיו תפארת“ – אבל לא זיוה שלה הוא. עמק טמפי, טיוולי ורומא אינם בלתי אם אדמה ומים, סלעים ושמים. יש אדמה ומים כיוצא בהם באלפי מקומות אחרים, אבל כמה דל כחם לעשות עלינו איזה רושם שהוא!

אין הדר השמש והירח, אופק השמים והאילנות עושה את בני-האדם יותר טובים ויותר מתוקנים; כשם שלא ראינו מעולם, שהמשגיחים בבתי אוצרות האמנות שברומא או משרתיהם של הציירים יהיו מצטיינים באיזו מחשבות רוממות ביותר, או שמהללי ביבליתיקאות יהיו חכמים מיתר בני-האדם. החן, המיוחד, אשר בהליכותיו של אדם חשוב ובעל דרך-ארץ, אין עין האכר הגס מבחינה בו כלל. דומה הוא לאורם של אותם הכוכבים, אשר זום טרם הניע אלינו דרי-מטה.

יכול אדם להתבונן אל המעשה שהוא עושה, החלומות שאנו חולמים אינם אלא תוצאות דעתנו והשגותינו בזמן שאנו ערים, הזיונות-לילה מכוונים ומתאימים התאמה ידועה לחזיונות-יום. חלומות-אימה אינם אלא הפלגת החטאים שחטאנו ביום. לפנינו מופיעים יצרי-לבנו הרעים כשהם לבושים צורות מבהילות ונתעבות, בין הררי האלפים יש אשר התייר רואה את צלו כששעור-גדלו התרבה כמדת ענק, עד כי כל תנועה מתנועות ידיו נראית איומה ביותר. „בני“ אמר איש זקן אחד אל נערו, אשר נבהלו מפני איזו דמות אשר במסדרון הבית האפל, „בני, מעולם לא תראו דבר, הרע מכם אתם“, וכמשפט החלומות כן משפט מקרי-העולם, אשר גם הם בני-חלוף המה במדה לא פחותה מהם ואשר גם בהם רואה כל אדם את עצמו והנה שעור קומת-ענקים קומתו, אלא ששוב אין הוא מכיר את עצמו. ערך הטוב אל הרע שהוא רואה, כערך הטוב אל הרע אשר בקרבו הוא. כל מדה ממדות רוחו נמצאת כשהיא מגדלת הנדלה

יתירה ברוחו של אחד ממכריו, וכיוצא בזה כל רגש מרגשות לבו. דומה הוא לקבוצת עצים מחומשת, אשר מכל צד שלא תמנה אותה, ממזרח או ממערב, סצפון או מדרום, תמיד אתה מוצא בה חמשה מקצועות; או לשיר בעל ראשי תיבות, בין שראשיתיות אלה נמצאים בראשו, בסופו או באמצעיתו. ומדוע יפלא הדבר? הן דרכו של אדם להיות נוטה ביותר אחר נפש זו ולהתרחק מנפש אחרת, הכל לפי הצד השהו או הצד שאינו שוה אשר בינו ובינה, כי אכן רק את עצמו הוא מבקש בשקידה יתירה בבני חבורתו, ויותר מכן באומנתו, במנהגיו, בתנועות גופו, במאכלו ובמשתתו; וכשאתה מעיין סוף סוף בסביבתו, מיד אתה מכיר בדמות דיוקנו לכל תבניתה וצביונה.

אין אדם יכול לקרא, אלא מה שהוא כותב בעצמו. כלום עלולים אנו לראות דבר או לסגל דבר, חוץ מזה שהוא עצמותנו והיותנו? הן ראית מימך אדם חרוץ קורא את וירגיליוס, והלא משורר זה משמש אלף ספרים שונים לאלף אנשים. קח את הספר הזה בשתי ידיך וקרא בו עד כלות עיניך ומעולם לא תמצא בו מה שאני מוצא בו. אלמלי היתה לו לאחד הקוראים המשכילים זכות מונופול על החכמה ועל תענוגות הנפש, שהוא שואב מתוך הספר הזה, מובטח הוא, שמזכותו זו לא יגרע מאומה גם עכשיו, לאחר שהספר תורגם ללשון האנגלית, כמו היה הספר כתוב בלשון נכריה ומזורה, שאין הבריות נזקקים לה. משפט ספר טוב כמשפט חברה טובה. אם תכניס אדם נקלה לבין חברת אנשים מהוגנים, לא תועיל לו כלום, כי אין הוא יכול להעשות לאחד מבני החבורה הזאת. דרכה של כל חברה להיות מגינה על עצמה. אותה חבורה בטוחה איפוא בטחון גמור מפחד קלקיל, ואין אותו אדם נקלט לתוכה, אף על פי שגופו שוהה עמה יחד במדור אחד.

מה תועלת בדבר להלחם כנגד חוקי־הרוח הנצחיים, הקובעים את היחס שבין כל אדם לחברו לפי מדת הערך המתימטי אשר לקנינם ואשר למהותם? הנה גרטרודה דבקה נפשה לאהבה בגוידו: כמה חשיבות, כמה אצילות וכמה משל סגולות רומאי אמתי במראהו ובהליכותיו! רק החיים עם איש כזה קרויים חיים וכל מחיר שבעולם לא ישוה אליהם. והרי היא מאמצת את כל כחותיה ומרעשת שמים וארץ, למען השיג את מאויה. והנה היתה סוף סוף גרטרודה לאשה לבוידו; אבל מה יתרון לה בכל התפארת, בכל האצילות והגוי הרומאי אשר במראהו ובהליכותיו, אם לבו ומאוייו נתונים לסינט, לתיאטרון ולאולם הבייליארד והיא קצרת־ידי לשעשע את נפש בעלה הנאה ולמשכו אליה?

חייב אדם שיהיו לו בני־חבורה שכמותו. אין אנו יכולים לאהוב דבר זולתי את הטבע. הכשרונות המופלאים ביותר, המפעלים ההגונים ביותר הועילו יועילו לנו בלתי אם מעט; אבל קרבת הטבע וההתדמות אליו – כמה נאה היא קלות נצחונן עלינו! אנו באים במגע ומשא עם אנשים, הנודעים לתהלה ביפים ובמעלותיהם המצוינות והראויים להיות למופת ולפלא בגלל כשרונותיהם ויתרונותיהם. מבובזים הם את כל יכלתם וחריצותם לצורך השעה ולצורך הבריות, – אבל כל עמלם לא ישא פרי בלתי אם מעט מועיר. אמנם כדי שלא להיות כפוי־טובה, ודאי שחייבים אנו להביע את מהללם בקול רם. אבל הנה

מתקרב אלינו, אחרי ככלות הכל, אדם אחר הקרוב אלינו קרבת־רות, אה או אחות לנו על־פי טבעם ותכונתם, והתקרבות זו כל־כך קלה ונוחה, כל־כך מלבבת ונפשית כדם הנוזל בעורקינו, עד כי מרגישים אנו, כאלו הלך מאתנו איש ותחתיו בא איש אחר; אנו חשים, כי היתה לנו רוחה גדולה וכי שבה נפשנו אלינו; ויש במצב־הרוח שלנו מעין שמחת הבדידות. בימים, שהיינו שרוים בחטא, שטות היתה בידנו לחשוב, כי למען קנות לנו ידידים, מן הצורך לנו להסתגל אל מנהגי החברה, אל תלבשתה, אל השכלתה ואל הערכותיה. אפס ל־ידיד ל־י עלול להיות רק אותו האיש, המודמן ל־י על נתיבת־החיים של־י, שאני איני נוטה לצדדים מפניו והוא אינו נוטה לצדדים מפני, אלא הוא נולד תחת איתו אופק השמים, שאני נולדתי תחתיו, ובו חוזרים ונשנים כל הנסיונות, שנתנסיתי בהם אני. יש אשר אחד מפרחי תלמידי־החכמים שוכח את עצמו ומחקה את מנהגיו ומלבושיו של איש־העולם, כדי לזכות בבתי צחוק של אחת היפהפיות והרי הוא נמשך אחרי אחת הנערות הסוררות, מפני שעדיין לא נצטרפו מדותיו על ירי התאוה הקדושה, עד כדי להכיר לדעת את האשה המהוגנת עם כל הטהרה, התעלומה והתפארת אשר בנפשה, יהא אדם גדול וסיף האהבו; לרדוף אחריה. אין לך דבר, שנענשים עליו עונש קשה כל כך כזולול בקרבת הנפשות, אשר רק עליה בלבד צריכה החברה להוטר, וכאותה קלות־הדעת ההוללה לבחור בחברים על דעת אחריים.

האדם קובע בעצמו את מדת ערכו. כלל גדול הוא, שהכל חיבים להחזיק בו, שאין אדם נהנה אלא מאותה החרות, שהוא נוטל לעצמו. פגוש לך את מקומך ואת מעמדך הראוי לך ודעת כל הבריות תהא נוחה מזה. אין העולם עומד אלא על הצדק. מתוך שויון־דעת גמור הוא נותן לו לכל אחד ואחד לקבוע את ערכו שלו, אם גבור הוא או פטפטן – אחת היא לו. אלא דבר זה ודאי הוא, שיהא מודד אותך באמת־המדה שלך המצויה בכל מעבדיך והויתך, בין שאתה זוחל־עפר ומתכחש לשמך ובין שעניך רואות את פעלך מתרומם ומתעלה עד לב השמים כאחד הכוכבים המתרוצצים במסלוליהם.

ממשות כדומה לזו מתגלית בכל דבר למוד והוראה. אין אדם מסוגל ללמד אלא מתוך מעשים ולא מתוך דבר אחר, אם מוכשר הוא להרצות את עצמו ואת נפשו, סימן שיודע הוא להורות, אבל הוראת דברים לא הוראה היא. הנותן – הרי זה מלמד, והנוטל – הרי זה למד. אין הוראה, אלא אם כן אתה פביא את התלמיד לידי אותו המעמד או לידי אותו העיקר, שאתה עומד עליו. מתוך כך מתהווה התמזגות; נפשו נעשית נפשך ונפשך – נפשו. רק הוראה שכוו הוראה היא, ואין כל מקרה רע או חברה שאינה הגונה עלולים להאבד פן חתלמיד אבדן גמור את הברכה ואת התושיה אשר בה. אבל ההצעות, שאתה רגיל להציע, כשם שהן נכנסות לתוך און זו, כך הן יוצאות מתוך און זו. הנה אנו קוראים, כי מר גרנד ינאום נאום ברביעי לחדש יולי וכי גם מר הנד ישא משא לפני חברי אגודת המיכניקאים, אלא שאין אנו הולכים לשם, משום שיודעים אנו, כי האדונים הנכבדים האלה לא ירצו לפני הקהל את אשים שלהם ואת נסיונם שלהם, אפס אלמלי היה לנו המשפט לצפות. כי היואמים

האלה ידברו בהתגלות־לב, כי אז שום מכשולים ומעצורים לא היו מעכבים בידנו מלכת לשמוע את דבריהם. ולא זו בלבד, אלא שאפילו החולים היו מבקשים להיות נשואים במטותיהם אל בית האספה. אבל דרשה ברבים אינה אלא מרוצת כוס דוהר, אי־התגלות, סנגוריה, מחסום לפה ולא הרצאה, לא נאום ולא מהותו של אדם.

מדת־משפט שכוז שולטת בכל מפעלות הרוח. טרם באנו לידי הכרה ברורה, כי ענין, שנתפרש בדברים בלבד, עדיין לא נתברר ולא נקבע קביעות מסוימה. צריך הוא להיות נקבע מאליי, ואם לאו, אין שום כלל מכללי הדגיון או שום שבועה עלולים לברר וללבן אותו ברור ולבון הנראים לעין. וכיוצא בזה מן הצורך הוא, שכל פתגם וכל משל שנאמר יהי כולל בקרבו את טעם אמירתו.

הרושם אשר כל חבר פועל על דעת הקהל נמדד בדיוק מתימטי לפי עומק המחשבה האצורה בקרבו. עד כמה גדול כחו להמשיך את הלבבות? אם מעורר הוא אותך לחשוב מחשבות, אם הוא מקימך על רגליך בכח קול־מליצתו האדיר, מובטח הוא, שפעולתו על רוחות בני־האדם תהי רווחת, אטית ומתמדת; אבל אם דפי הספר אינם מורים אותך דבר, כלה יכלו עד מהרה כזובים בני־יומם. הסגולה לרבר ולכתוב דברים, שאין הזמן מבלם, היא — לרבר ולכתוב נכונה ובהתם־לבב. אותה הראיה, שאין כחה יפה להשפיע על המעשים שלי, מסופקני, אם מוכשרת היא להשפיע על המעשים שלך. ברם נקוט כללו של סידני בירך: „הוה מסחכל בלבך וכתוב!“. כל הכותב לעצמו, כותב לדורות עולמים. רק אותה ההרצאה, שעלתה בידך מתוך הגסיון שנשית לתת ספוק לתשוקת־הדעת אשר בקרבך, ראויה לפרסמה ברבים. הסופר הקולט את החומר לחבורו מתוך אונזו ולא מתוך לבו, ידע ידע ששכרו המדומה יצא בהפסדו, ואף על־פי שספרו התפל זכה לתהלה מרובה ומחציתם של באי־עולם מכרות ואומרת: „כמה שירה! כמה גאוניות!“ הרי בכל זאת אין בו כדי לחמם את הלבבות. רק המועיל יש בו כדי להועיל. רק החיים יש בהם כדי להשפיע חיים; ואם גם התנפח תתנפח עד כדי יציאת־הנשמה, אי אתה נערך אלא כשעור־הערך, שאתה כדאי והגון לו לפי מעשיך. תהלת־סופרים אינה דבר התלוי במזל. משפט חרוץ על כל ספר אינו יוצא מלפני קהל הצעקנים מבני־סיעתו של המחבר, הקוראים את הספר תיכף ליציאתו לאור, אלא מלפני בית־דין, מעין בית־דין של מלאכי־השרת, מלפני צבור, אשר לא יקח שוחד, אשר לא ישמע לק־תחנונים ואשר אימה לא תבעתנו; הוא הוא הדרך את זכותו של כל אדם לפרסום ותהלה. רק הספרים שכדאים לכך זוכים לאריכות־ימים. שולים מזהבים, נייר מן המובחר וכריכות של עור מאדט וגם אכסמפלרים בחנם, הנשלחים אל כל בתי־עקד הספרים, אינם מספיקים לו לספר להאריך את ימי שמושו יותר מן הזמן המנוי לו לפי ערכו כשהוא לעצמו. אין הספר יכול להנצל מגור־דינו אפילו אם מחברו מבני־נסיכים או מבני־מלכים הוא. בלקמור, קוציבו או פולוק אינם מתקיים אלא לילה אחד, אבל משה והומירוס קימים לעד. בכל דור ודור אין בעולם אלא תריסר אנשים, הקוראים ומבינים את אַלֶּטִין: אין במספר מועט שכזו כדי לפרנס

אפילו את ההוצאות של מהדורה אחת מספריו, ואף על-פי כן מתנחלים ספריו במלואם מדור לדור בעבור השרידים היחידים האלה, כאלו הקדוש ברוך הוא בעצמו מסרם לידם. כל ספר לא נכתב אלא מאלי"ו אומר בנספ"י אריכות ימיהם של כל הספרים אינה נקבעת לא מתוך השתדלות מאהבה ולא מתוך השתדלות משנאה, אלא מתוך כובד-המשקל המיוחד להם, או מתוך הערך הפנימי, שיש לו לתכנם בשביל רוח-האדם, הקימת קיום שאינו פוסק. אף תדאג יותר מדאי על-דבר ההארה הנצרכת לפסלך - אמר מיכאל אנג'ילו לאחד מפרהי הפסלים - האור אשר ברחובה של עיר יגלה את ערכו כראוי.

כיוצא בזה נמדת תוצאתה של כל עלילה לפי עומק הרגש, אשר הולידה, אדם גדול לא היה יודע, כי גדול היה, מן הצורך היה שתעבורנה מאה או מאתים שנה עד שיחגלה הדבר. מה שעשה, לא עשה אלא מפני שמוכרח היה לעשותו, מעשהו היה הדבר הכי-טבעי בעולם והוא צמח ועלה מתוך מסבות צרכי השעה. אבל עכשיו כל דבר שהיה עושה, אפילו הרמת אצבעו או אכילת לחמו, נראה לנו גדול ורב-ערך ומקיף הכל והיה לחוק וליסוד מוסד.

אלה הם גלויי הגניזים של הטבע במקצועות מועטים; הם מתוים אח מהלך הזרם כלו. אולם זרם זה של דם הוא; כל טפה וטפה ממנה מלאה חיים; אין האמת מנצחת נצחונות בודדים; כל הדברים שבעולם כלי-תשמישה הם, - לא רק העפר והאבנים, אלא אפילו השגנות והשקרים, לדברי הרופאים, אין חוקי המחלות נופלים ביפיים מחוקי הבריאות. הפלוסופיה שלנו מימינה היא ואף על-פי כן מסתיעת היא ברצון בהוכחות, הלקותות מתוך דברים ומעשים משמאילים, כשם שכל צל מוכיח על מציאות השמש. גזרת אלהים היא, שכל מעשה ממעשי-הטבע מוכרח להעיר עדות.

אפיו של אדם הולך ומתגלה מאלי"ו בכל עת ובכל שעה. העלילות והמלים קלות-החלוף ביותר, הוות-הפנים, המעירה על החפץ לעשות מעשה, רמיוה קלה לכונה כמוסה - כל אלה מביעים את אפיו של אדם. כשאתה עושה מעשה, הרי אתה מראה את טיבך, וכשאתה יושב דומם וכשאתה ישן, הרי אתה מראה גם כן. סבור אתה, שמשום ששתקת בשעה שאחרים דברו ולא חותית את דעתך על מאורעות הזמן, על הדת, על העבודות, על הנשואים, על הסוציאליסמוס, על חברות-הסתרים, על בתי-הספר, על מפלגות ועל אנשים, הרי הבריות מצפים בתשוקת-נפש למשפטך כאף גלוי של חכמה, הכמוסה ונצורה לשעת-הכושר. אבל טעות היא בידך! כי שתיקתך מדברת בקול קולות. אין אורקל בפך לגלות: והאנשים הקרובים אליך יודעים, שקצרת אתה לעזור להם; כי האורקל מדבר ואינו שותק. הלא החכמה תקרא וחבונה תתן קולת?!

גבולות איומים הציב הטבע לכחות ההתחפשות וההתנכרות, האמת רודף באכזריות באברי-הגוף הממרים, אומרים, כי פניו של אדם אינם משקרים לעולם. הרוצה שלא ירמוהו, ילמד לדעת את החליפות אשר בתחוח-הפנים, כשאדם מדבר אמת ברוח-האמת, עיניו מזהירות כוזהר הרקיע. אבל אם כוונה נחמכות בלבו והוא מדבר שקר, עיניו עכורות ונבטות לצדדים.

סח לי פעם פרקליט מומחה אחד, שמעולם לא היה מתירא, שמא ישמיע על הדיינים עורך-דין שאינו מאמין בלבו, כי האיש שהוא טוען לו ראוי שיזכהו בדין. אם אינו מאמין בזה, הרי למרות כל טענותיו ומחאותיו יתגלה לא-אמון זה שלו לבית-דין והיה ללא-האמון שלהם. הלא הוא זה אותו החוק עצמו, אשר על פיהו כל מפעל אמנותי מאיזה סוג שיהיה מביא אותנו לידי אותו מעמד הרוח עצמו, שהאמין היה שרוי בו בשעה שיצר אותו. דבר שאין אנו מאמינים בו, אין אנו יכולים להביעו כל-צרכו, עד כמה שלא נחזור הלוך וחזור על דברינו. הכרה זו עצמה הביע סודנבורג בתארו חבורת אנשים מעולם-הרוחות המתניעים לשוא לבטא דעה שאין הם מאמינים בה; אין הדבר עולה בידם, עד כמה שלא עמקו ולא העו את שפתיהם העויות איומות. אין מעריכים לו לאדם כפי ערכו. ללא-הועיל היו כל הסקרנות שלנו לדעת, מה דעתם של הבריות עלינו, ולא פחות מכן ללא-הועיל הוא כל החשש שאנו חוששים, שמא יכוסה שמנו במשאון. אם מכיר אדם, שיש לאל יד לעשות דבר — שהוא יעשנו יפה מאיש אחר זולתו — מובטח הוא, שהמעשה הזה יתפרסם בין כל הבריות והכל יכירו בו. העולם מלא ימי דין ומשפט, ובכל אספה, שאדם נכנס לתוכה, ובכל מעשה, שהוא עושה, שמים ומעריכים אותו וטובעים עליו חותם. בתוך כל חבורת נערים, הצוהלים ומתרוצצים בחצרות וברחבות, שמים ומעריכים במשך ימים אחדים הערכה מדויקת את כל מי שנטפל אליה מחדש ומציינים אותו ציון המכוון לו, כאלו היו בודקים אותו בדיקה יפה על-דבר כחו, חריצותו וטיבו. אל בית-הספר נתקבל תלמיד חדש, הבא מבית-ספר זר ורחוק מכאן. לבוש הוא מלבושים יותר נאים ובכיסו כל-י צעצועים שונים ופניו מלאים יהירות והרי הוא מתגדל ומתנשא; אבל אחד התלמידים הישנים אומר אל לבו: „אין בכך כלום; מחר ונדע מה טיבו של זה“ — „אדם זה מה פעל?“ שאלה נשגבה זו מנסרת בעולם ובוחנת את בני האדם ושמה לאל את כל תהלת-שוא. יכול שחצן לתפוס לו מקום-כבוד כאות-נפשו ואפשר שלמראית-עין אינו נבדל בשעתו אפילו מהומירוס או מושינגטון, אבל אין בכך כלום כדי להטיף אפילו ספק כל-שהוא בכשרונותיו המיוחדים והאמתיים של כל אחד מילודי-אשה. הנוטל גדולה לעצמו, אין יכלתו בלתי אם לשבת בחבוק-ידיים, אבל לא לפעול ולעשות. הנוטל גדולה לעצמו לא יכול מעולם להתראות כעושה מעשה נשגב ומרומם באמת. הנוטל גדולה לעצמו לא כתב מעולם איליאדה, לא הכה אחר את קסרקסס, לא הביא את העולם בברית הדת הנוצרית ולא בטל את העברות.

כמדת הצדקה המצויה, כן מדת התגלותה בעולם; כמדת הטוב המצוי, כן מדת ההערצה שמעריצים אותו. כל השדים והמזיקים נותנים כבוד לצדקה. כת נעלה, נדיבה ומסוגלה למסירות-נפש תהי תמיד למורת-דרך לבני-האדם ולמפקדת עליהם. מעולם לא נאבדה לבטלה מלה שנאמרה ביושר ובתם-לבב. מעולם לא עלה בתהו מעשה, שיש בו מגדיבות-רוח, אלא תמיד נודמן לו לב, אשר קדמו וקבלו בברכה, כדבר הבא בהסחה-דעת. אין מעריכים לו לאדם אלא לפי ערכו. מהותו נחרתת מאליה באותיות מזהירות בפניו, כדמות

ובגורלו. הסתר-פנים לא יועיל לו כלום, וכיוצא בו גם לשון מדברת גדולות. הודאה מבצבצת ועולה מתוך ברק עינינו, מתוך בנות-הצחוק, ברכות-השלום ולחיצת-היד שלנו, חטאו של אדם מנבל אותו ומבטל את עקבות כל רושם טוב שיש בו, אין הבריות יודעים, מפני מה אין הם סאמינים לו, אבל האמן לא יאמינו לו. פשעו משהו לעיניו ברק-זכוכית, חוקק בפניו תוי-שפלות, פוחס את חטמו, טובע חותם של חיה על קדקד-ראשו ומתוה על מצחו של מלך את הכתובת: „אי שוטה! אי שוטה!“

אם אינך רוצה, ששמך יקרא על המעשה, שאתה אומר לעשות, אל תעשה. יכול אדם לשנות את טעמו ולהשתנות בערבות-המדבר, אבל כל גרגיר-חול יהא נראה כאלו הוא מתבונן אליו. יכול הוא להתבודד ולאכול את לחמו יחידי, אבל את תעלולי שטותו לא יוכל להעלים, פנים נעים, מבטים כמבטייבהמה, מעשים נאלחים וחוסר ידיעות נצרכות — כל אלה מכריזים ואומרים מה טיבו של זה. כלום יוכל איזה טבח, איזה בן-אדם, ששמו ציפינג או יאחימו, להיות נחשב בטעות שהוא צינג או פולוס? קונפוזיוס היה אומר: „היעלם אדם? היסתר איש?“

מצד אחר אין פחד לנגד הגבור, פן מעשה הצדק והגבורה אשר עשה ואשר מנע את עצמו מלפרסמו ברבים, לא יודע בעולם ולא יזכה לתהלה. האחד יודע אותו — הוא עצמו — והוא מושפע על-ידו נחת-שלוה ונדיבות-רוח, אשר סופן לפרסם את המעשה הנעלה ההוא פרסום יותר נאה מהרצאתו בדברים. הצדקה אינה אלא התזקה מתוך מפעל ומעשה בטבע הדברים, וטבע הדברים אף הוא נותן לה לצדקה כח ושלטון. כל עיקרה של הצדקה לא בא אלא להעמיד לעולם את היש והממש במקום המדומה ומראית-העין, ואכן רק אמת נשגבה שמה בפי אלהים את הדבור „אהיה!“

כלל זה אתה למד מתוך החקירות האמורות: הוה הויה ממש ולא למראית-עין! הבה נכניע את לבנו. הבה נהנה מעל מסלות אלהים ותקופותיהן את יהירותנו ורהבנו, אשר אפס ותהו הם. הבה נשכח את כל חכמתנו, אשר בת העולם הזה היא. הבה נמעט את דמותנו וגשים את מבטחנו בכח אלהים ונלמד לדעת, כי רק האמת לבדה מעשרת ומרוממת.

כשאתה בא לבקר את ידיך, למה לך להצטדק על אשר לא בקרת אותו קודם לכן ומתוך כך אתה מבלה את זמנו לבטלה ומולול במעשה אשר עשית? בקרהו נא עכשיו. עשה שירגיש, כי בדמותך ובצלמך באה לבקרהו האהבה העליונה, אשר אתה הנך אחד הפחותים שמכליית-שמישה. או למה אתה מענה את נפשך ואת נפש ידיך, בהוכיחך את עצמך בסתר לבך על אשר לא עזרת לו קודם לכן או לא הענקת ממתנותיך וברכותיך? היה לו אתה למתן ולברכה, יהי נוגה-זרחך נוגה-אמת ולא קרן-אור הגאולה מתוך מתן ותקרובת. אנשים מצוים אינם אלא מעין התנצלות והצטדקות ולא בני-אדם ממש; הם כופפים את ראשם, מצטדקים ארוכות וקצרות בראיות והוכחות מפורטות ומוסיפים מראית-עין על מראית-עין, משום שחסר להם העיקר.

נפשנו מלאה מאותן הויות-החושים, אשר כל עיקרן אינו אלא הערצת

הגדולות. אני קוראים לפיטן בשם בטלן, משום שאיננו פרוידנט, סוחר או סבל, אנו מוקירים את אחד המוסדות ואין אנו מתכוננים, שיסודתו כמחשבה זו שאנו הורים והוגים כלבנו. אפס עסקנות אמיתית אינה מצויה אלא ברנעי דממה, תקופות-חינוך אינן מסתמנות על ידי מאורעות גלויים וידועים, כגון בחירת משלח-יד, נשואים, השגת משרה וכדומה, כי אם על-ידי מחשבה חרישית, הבאה עלינו בשעה שאנו מטילים בדרך לתומנו, על ידי מחשבה הבוחנת ומבקרת את כל אורח-חינוך ואומרת: „כך פעלת, מי יתן ופעלת לא כך, אלא כך. וכל ימי שנותינו הבאים משמשים ומטפחים את המחשבה הזאת כמשרתים נאמנים וממלאים את רצונה כפי יכלתם ומאדם. בקורת זו או תקון מעות זה הוא כה שאינו פוסק, הנוקב ויורד אל תוך כל ימות חיינו ומשמש לנו קו ומשקולת, תעודת האדם ותכלית רגעים כמו אלה בחייו היא להגיה עליו אור גדול, אשר יחדור אל תוך-תוכו, ולהביא אותו ליד-יכף, שהתקן ימלא באין מעצור את כל היותו, עד כי כל מקצוע ממצצוע חייו, אשר נתן את עינינו בו, יהא מעיד עדות נאמנה על תכונתו וטיבו, בין שמקצוע זה הוא מאכל-שלחנו, הליכות-ביתו, מנהגי-הדת שלו וסיעת-חבריו, ובין שהוא שמחתו, זכות-הבחירה שלו ומחלוקת-הדעות שלו. עכשיו אין האדם עדיין בריה אחת, אלא כמה רשויות משמשות בו ואין קו-האור יכול להדור אל תוכו; אין הוא שקיף עדיין ועין רואיו מחבלבלת בגלותה בו המון נטיות שונות וחיים, שאין אחדות בהם.

מפני מה אנו רואים חובה לעצמנו לזלזל מתוך ענות-השקר המצויה בנו, בככורנו, ככוד-האדם, וכצורת-הויה זו, שנבקעה לנו מטבע ברינתו? אדם הגון שמח בחלקו, אני אוהב את אפמינונדס ומוקירו, אלא שאין אני רוצה להיות אפמינונדס. סבור אני, שיותר מן הצדק הוא לאהוב את העולם שבזמן הזה מאהוב את העולם אשר בזמנו. ומודה אני על האמת, שאין אדם עלול להרגיזני אפילו רוגו כל-שהוא באמרו אלי: „הוא היה עסקן ואתה יושב בחבוק ידים“. טובה בעיני העסקנות, כשיש צורך בה, אלא יש אשר גם הבטלה טובה היא, גם אפמינונדס, אם היה איש ככל אשר אני סבור עליו בלבי, היה יושב בחבוק-ידים מתוך שמחה ושלום, אלמלי היה גורלו גורלי. השמים רחבים לאין-קץ ויש בהם די-מקום לאהבה ולגבורה לכל חליפותיהן ותמורותיהן. למה לנו להיות עמלים וטורחים במדה נפרזה ביותר? לאמתו של דבר העסקנות והבטלה – ערך אחד לשתיהן. חלק אחד מן העץ יוקח לעשות ממנו שפשפת, ומשנהו – לעשות ממנו מסעד לגשר; טיבו של העץ מתגלה בשניהם כאחד.

אין רצוני לזלזל בערכה של הנפש. דבר קיומי בכאן מוכיח לי הוכחה ברורה למדי, שצורך היה לה לנפש בכלי-תשמיש בעולם הזה, וכי יכול אני שלא לקבל את התפקיד שנטל עלי? וכי אפשר לי להעלים את עצמי, להשתמש ולמעט את דמותי מתוך הצטרקות שאינה בעתה ומתוך ענוה גאותנית ולצייר ברמיזי, שקיומי בעולם מעשה-החופצה הוא מצדי? שזכותי להתקיים פחותה ונופלת היא מזכותו של אפמינונדס ושל הומירוס? או שהנפש

אינה יודעת את צרכיה שלה? חוץ מזה, אם גם אסתלק מן החקירות בעצם הענין, אין לי שום סכה להיות שרוי ברוגז ומורת-רוח. הנפש הנדיבה זנה ומפרנסת אותי ופותחת לפני בכל יום שערי אוצרות חרשים של כח ותענוגות שמחה. איני רוצה לבעוט בשפע הטובה המופלגת הזאת רק מפני ששמעתי שמועה, כי לאנשים אחרים נתגלגלה ובאה בצורה אחרת.

והוץ מזה, מפני מה עלינו להיות חתים ונמוגים מפני השם, עסקנות? אין זו אלא תרמית-החושים ולא יותר. יודעים אנו, שהמחשבה אם כל מעשה היא, הרוח העלובה נקלה היא בעיני עצמה ואין היא רואה שום חשיבות לעצמה אלא אז כן סגלה לה איוה סימן היצוני, כגון מאכלי ההודים, אדרת הקוקרים, אספת-התפלה של הקלויניסטים, חברה של גמילות-חסדים, נדבה גדולה, משרה חשובה, או איוה מעשה היוצא מגדר הרגיל, המעיד עליה, שיש בה איוה ערך שהוא. אולם הרוח רבת-העושר מוטלת בחמה ונרדמת והיא היא עצם הטבע. חשוב מחשבות - מעשה הוא.

אם באמת נוקקים אנו למעשים גדולים, יהיו נא איפוא מעשינו אנו גדולים, כל מעשה וכל מפעל עשוי להתפשט עד לאינסוף ואפילו הפחות ביותר נוח להתמלא אור-שמים ולהיות מתנפח והולך עד כדי להאפיל את השמש ואת הירח. הבה נבקש נא אותו השלום היחידי, אשר יסודתו באמונה בנו בעצמנו. הבה אשכר נא את משמרת חובותי. למה לי לנוע על המחוג והפלוסופיה אשר בהסטוריה היונית והאיטלקית, בטרם זכיתי את נפשי בעיני מיטיבי ואנשי-חסדי? איככה אעז לקרא את דברי מסעיה-המלחמה של ושינגטון, בעוד לא ענית על המכתבים, אשר הריצו אלי ידידי ורעי? האין זה ערעור של אמת כנגד חלק גדול מספריה-הקריאה, שאנו מצוים אצלם? הרי אין זו אלא הזנחה מתוך קטנות-הנפש את מעשנו אנו, בכרי ללשוש עין אל מעשי אחרים. הרי אין זו אלא סקרנות. בירון אומר על דויק בנטינג:

גְּלִי דַעַת, מַה יְדַבֵּר אֵלֶּה אֶלֶּה.

כזאת הייתי אומר על התשמיש הנכער, שאנו משתמשים בספרים; מתוך שלא ידע, מה יעשה, לפיכך קרא בספרים. איני יכול להעלות על דעתי במה אכלה את זמני והנה מורמן לירי הספר, מאורעות חיי ברנט, גמילות-חסד מאין כמוה היא, שאני עושה לברנט, או לגינירל שילר או לגינירל ושינגטון. הלא מן הצורך הוא, שזמני יהא יקר כזמנם שלהם, והמאורעות שלי ורשת המסכות והיחוסים שלי יהיו יפים כשלהם או כשל כל אחד מהם, הרי מוטב שאעשה את מעשי נאי כליכך, עד שבטלנים אחרים, אם תהי הבררה בידם, יוכלו להשוות את הרקמה, שרקאתי אני, אל רקמת האנשים הללו ולמצא, שאין היא נופלת מן המובחרה משלהם.

לידי אותה ההערכה הנפרזה, שאנו מעריכים את יכלתם ומאדם של פולוס ופריקלס, ולידי אותו הזולול הנפרז שאנו מזוללים ביכלתנו ומאדנו אנו, אנו באים מתוך חוסר עיון והסתכלות באחדות טבע בני אדם ושויונו. בונפרטי היה מוקיר את האדם רק לפי זכותו ובדרך אחת היה משלם גמול

לאישי-הצבא המעולה, להוזהב-כוכבים המעולה, למסורר המעולה ולמשחק המעולה. הפיטן משתמש כשמותיהם של ציור, טמרלן, בונדוקא, ביליור; הצייר משהמש בספורים הידועים על-אודות הבהולה נריס, על אודות פולוס ופטרס. אבל מתוך כך אין הוא מהבטל מפני טבעים של האנשים הארעיים הללו, מפני גבורי-עולם הללו. בשעה שהמסורר כותב דרמה טובה באמת, הרי הוא עצמו נעשה ציור ולא אקטור המשהק את ציור. באותה שעה הרי אותו אמוך-המהשבה גופו, אותה סערת-הנפש הטהורה גופה, אותו ההתול הדק גופו, אותן תנועות-הרוח המהירות, הרוממות והמרצות לאין-הכיל, ואותו הלב גופו, הנעלה כלי-כך, המכיר את ערכו, העשוי לבלתי-חת, המוכשר לרומם על גלי האבתו ותקוהו את כל מה שנחשב בעולם לדבר של קים ורבי-ערך — ארמונות, פרדסים, ממון, אניות וממלכות — והמגלה את כל יקרת השיבות, שאין ערוך לה, מתוך הבוז שהוא מבזה את כל ההבלים הנוצצים האלה היקרים לבני האדם, — כל הדברים האלה קנין המשורר הם ובכח כל אלה הוא מעורר ומושך לב גויים ולאומים. האמן יאמין האדם באלהים ולא בשמות, במקומות ובאישים. הבה תתגשם הנפש העליונה בצורת אחת הנשים העלובות, הניגות והגלמודות, בצורת איזו אשה ששמה דינה או חנה, ותצא עמה לעבוד ולשרת, לטאטא חדרים או לשפשף מסדרון-בית, ואף על-פי כן אין קרני זיוה המזהירות נתנות להאפיל עליהן או להעלימן, ונהפוך הוא, כי עוד מעט והיתה עבודת הנקיון והשפשוף בעיני הבריות מצשה נשגב ונהדר, גולת-הכיתרת הרר הזוהר של חיי האדם וכל בני-האדם ישלחו את ידיהם ביעים ומנקיות, עד אשר תתגלגל הנפש העליונה לפתע פתאום בצורה אחרת ועלילה עלילה אחרת והיתה מעתה ציקי-הפארה ועטרת הוד לראש כל הטבע החי. אנו הננו מודדי האור, אנו הננו עלה-הזהב ופח-הבדיל הנוח להתרגש התרגשות חשמלית, אשר על ידו נמדד שעור צבירתו של החומר הדק והענוג. אנו מכירים ומבחינים את פועל האמת אשר לאש-האמת, המבצבצת ועולה מבעד לכל קרום וקרום אשר לרבבות אלפי המעטפות, שהיא מעוטפת וכרוכה בהן.

תרגם מאנגלית י. ל. ברוך.

